

The Interplay of Development and Globalization in the Middle East: A Comparative Study of Jordan and Kuwait(1990-2024)

Samaneh Movahedi * *Corresponding Author*, PhD student, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: s.movahedi@atu.ac.ir

Ali Adami Associate Professor, Department of International Relations, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: aliadami2002@yahoo.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Development,
Globalization,
Middle East,
Jordan,
Kuwait.

Article history:

Received 2024-8-17

Received in revised form

2024-11-20

Accepted 2024-12-16

Published Online

2024-12-16

ABSTRACT

The Middle East, like other regions of the world, based on the characteristics arising from its history, tradition, value system, and of course its own political structures, is bound to face the reality of globalization as a process of interaction between micro and macro players in the global arena and in economic, social, and political dimensions. And it has been cultural. Especially since a significant part of the requirements of development and macro policies in the region have necessarily been intertwined and related to the issues and issues related to the reality of globalization. The result of the influence of various socio-political forces inside, the regulation of foreign policy, the diversification of economic capacities, and finally the management of security, political, economic and social consequences have been part of the headlines of the governments of the region facing the reality of globalization after 1990. Kuwait and Jordan, as two pioneer kingdoms in the region, faced the globalization process directly. Based on this, in this research, we are trying to answer the question, how has the mutual influence of development and globalization been in the two countries of Kuwait and Jordan? The authors of the article, rely on a comparative and comparative method and focus on the two governments of Kuwait and Jordan as a representative examples of two groups of oil-rich states lacking natural resources in the region under the liberal theoretical framework, as a proposal of the globalization phenomenon,

Cite this Article: Movahedi, S., & Adami, A. (2024). The Interplay of Development and Globalization in the Middle East: A Comparative Study of Jordan and Kuwait(1990-2024). *World Politics*, 13(3), 39-75. doi: 10.22124/wp.2024.27416.3344

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.27416.3344

1. Introduction

Like other regions of the world, the Middle East is inevitably confronted with the reality of globalization—a process of interaction between knowledge and the economy—based on its history, traditions, value systems, and political structures. Major global actors influence the economic, social, political, and cultural dimensions. A significant part of the region's development requirements and macro policies are inherently intertwined with globalization-related issues. The impact of various internal socio-political forces, the shaping of foreign policy, the diversification of economic capacities, and the management of security, political, financial, and social consequences have become central concerns for Middle Eastern governments, especially post-1990. Kuwait and Jordan have faced the process of globalization as the two leading monarchies in the region. Accordingly, the present study aims to answer how domestic and global requirements have affected globalization and development programs in these two countries. The authors employ a comparative research approach and focus on Kuwait and Jordan as examples of two groups of countries: oil-rich and resource-scarce states in the region. The study examines the domestic and global requirements affecting globalization and the development programs and follows the development trajectory and macro policies of these governments concerning globalization, under the framework of liberal theory as a proposition for the phenomenon of globalization.

2,3. Research Methodology

The authors of the article have relied on a comparative method, applying the theoretical framework of neoliberalism to test the hypothesis that the process of globalization and its entry into the Middle East has led Kuwait and Jordan—despite their minimal democratic governance structures—on particular paths of development.

4. Theoretical Framework

Based on this, first the various theories of globalization are discussed, particularly the perspectives of liberalism, globalization, and development, and how they interrelate.

5. Conclusion

Economic inequality and uneven distribution of the benefits of globalization can, in some cases, lead to social unrest and political instability. The advantages of globalization, particularly in the digital sphere, may exacerbate the digital divide, where people lack access to technology and information due to unequal distribution. The clash between traditional values and liberal and global ideas often leads to social tensions and conflicts in traditional and local societies. Governments may also face

the challenge of managing the complex impacts of globalization, including the increase in global interdependence, external pressures, and geopolitical tensions. As a result, they may become vulnerable and face national security concerns. Understanding these challenges is crucial for achieving sustainable and inclusive development, especially in a region like the Middle East, which has a rich historical legacy, cultural diversity, and long-standing traditions. A balanced approach is needed to harness the benefits of globalization while mitigating its negative consequences through effective policies, international cooperation, and inclusive social action.

In the case of Kuwait, a traditionally oil-dependent economy, globalization has triggered a shift toward economic diversification. Efforts to attract foreign investment and engage in international trade have been significant, and the country's political-administrative structure, characterized by a constitutional monarchy and parliamentary system, plays a decisive role in shaping development policies. Jordan faces the challenges of limited natural resources and has actively embraced globalization to spur economic growth. The country has sought to develop sectors like technology and tourism by leveraging international aid, loans, and partnerships. The country's political stability and engagement with the global community have enhanced its appeal to foreign investors.

In both cases, development financing has involved a combination of domestic resources, international aid, and foreign investment. The political-administrative structures in Kuwait and Jordan have influenced decision-making and policy implementation. The level of international engagement and collaboration with foreign companies remains a critical aspect of the globalization-development nexus. Both Kuwait and Jordan actively pursue participation on the global stage, engaging in international forums and strengthening ties with foreign institutions to promote economic cooperation.

Kuwait has traditionally focused on oil and gas as the main drivers of its economy. However, in recent years, there has been an increasing emphasis on economic diversification and reducing dependence on hydrocarbons. This shift has led to initiatives aimed at promoting foreign investment and developing non-oil sectors such as finance, real estate, and tourism. Jordan, on the other hand, has faced more challenges in pursuing economic diversification due to its limited natural resources. Nonetheless, it has actively pursued free trade agreements and promoted sectors such as information technology, tourism, and renewable energy. The Jordanian government has continuously sought foreign investment to bolster economic growth.

It is also important to note that Kuwait, as an oil-rich country, has historically relied on oil revenues to finance its development projects. However, recognizing the need for diversification, Kuwait has implemented public-private partnerships and attracted foreign investments to fund various projects. Jordan, on the other hand, has

relied on international aid, loans, and grants from organizations such as the World Bank and the International Monetary Fund (IMF) to support its development projects. It has also undertaken economic reforms to attract foreign direct investment.

The political structures of both countries have also influenced their development and globalization. Kuwait is a constitutional monarchy with a parliamentary system. Its political landscape is shaped by the participation of the Emir and the elected National Assembly. The governmental structure plays a crucial role in policy-making and implementation. Jordan is also a constitutional monarchy, but the King holds significant executive power, while the Parliament has limited legislative authority. Overall, Jordan's political stability is considered favorable for attracting foreign investment. Kuwait actively participates in international forums and organizations and engages in diplomatic efforts and partnerships to promote economic cooperation, foreign investment, and global trade. Jordan also has a history of active engagement with the international community. Its strategic location and stability make it an attractive destination for foreign investment. Additionally, Jordan has participated in regional initiatives to strengthen economic ties.

Kuwait has established various avenues for engaging with foreign companies, including investment promotion agencies and economic development boards. The government has taken steps to streamline regulatory processes to attract foreign businesses. Jordan similarly engages with foreign companies through investment promotion agencies and business-friendly trade policies. The government aims to create a favorable environment for foreign investment by offering incentives and supporting businesses.

پښتونخواه علمي و مطالعاتي مجلې
پرتال جامع علوم انساني

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳
شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

تأثیر متقابل توسعه و جهانی شدن در خاورمیانه: بررسی تطبیقی اردن و کویت (۱۹۹۰-۲۰۲۴)

سمانه موحدی* نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رایانامه: s.movahedi@atu.ac.ir

علی آدمی دانشیار روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: aliadami2002@yahoo.com

چکیده	درباره مقاله
<p>خاورمیانه مانند سایر مناطق جهان براساس ویژگی‌های برآمده از تاریخ، سنت، نظام ارزشی و البته ساختارهای سیاسی خاص خود ناگزیر به مواجهه با واقعیت جهانی شدن به مثابه یک فرایند تعامل میان بازیگران خرد و کلان در عرصه جهانی و در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بوده است. کویت و اردن به عنوان دو پادشاهی از پیشگامان منطقه در مواجهه عینی با فرایند جهانی شدن بودند. بر این اساس، در پژوهش حاضر درصدد هستیم تا به این پرسش پاسخ دهیم که الزامات داخلی و جهانی مؤثر بر جهانی شدن و برنامه‌های توسعه در دو کشور کویت و اردن چگونه بوده است؟ نویسندگان مقاله با اتکا به روشی تطبیقی و با تمرکز بر دو دولت کویت و اردن به عنوان نمونه معرف دو گروه از دولت‌های نفتی و فاقد منابع طبیعی در منطقه ذیل چارچوب نظری لیبرال به عنوان برنهاد پدیده جهانی شدن به بررسی الزامات داخلی و جهانی مؤثر بر جهانی شدن و برنامه‌های توسعه و پیگیری مسیر توسعه و سیاست‌گذاری کلان در دولت‌های مذکور در ارتباط و نسبت با جهانی شدن پرداختند. نویسندگان مقاله با اتکا به روشی تطبیقی و با استفاده از چارچوب نظری نئولیبرالیسم این فرضیه را به آزمون گذاشته‌اند که روند جهانی شدن و ورود آن به منطقه خاورمیانه موجب شده است که دو دولت کویت و اردن به دلیل برخورداری از حداقل‌ترین نهادهای حاکمیتی دموکراتیک مسیری از توسعه را بپیمایند.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: توسعه، جهانی شدن، خاورمیانه، لیبرالیسم، اردن.</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۱۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۹/۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۲۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۹/۲۶</p>

استناد به این مقاله: موحدی، سمانه & آدمی، علی. (۱۴۰۳). تأثیر متقابل توسعه و جهانی شدن در خاورمیانه: بررسی تطبیقی اردن و کویت

doi: 10.22124/wp.2024.27416.3344 ۷۵-۳۹، ۱۳(۳). *سیاست جهانی*. (۲۰۲۴-۱۹۹۰)

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

طی سال‌های بعد از دهه ۱۹۹۰، خاورمیانه مانند سایر مناطق جهان با برنامه‌های توسعه در چارچوب موضوع جهانی شدن و آثار و پیامدهای مثبت و منفی آن مواجه بوده است. پیوستگی ارتباطی و الزامات داخلی و جهانی مؤثر بر جهانی شدن و برنامه‌های توسعه فرهنگ‌ها و اقتصادهای جهانی و مجال بهره‌گیری از خدمات، فناوری و سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه از دهه ۹۰ میلادی یکی از موضوعات چالش‌برانگیز اغلب نظام‌های سیاسی در خاورمیانه بوده است. تغییرات اقتصادی و اجتماعی از یک سو و منازعات ژئوپلیتیک، به‌ویژه هژمونی ایالات متحده، اقتصادهای نفتی و دغدغه امنیت ملی، به فرایند جهانی شدن در این منطقه شکل خاصی بخشیده است. برخی بازیگران به فرایند مذکور به چشم فرصتی برای رشد و توسعه اقتصادی نگاه کرده و در پی مزیت رقابتی در اقتصاد و کسب‌وکارها بوده‌اند؛ و بالعکس گروهی دیگر آن را از زاویه اثرات پیچیده و دارای بار سیاسی و امنیتی نگریسته و در قیاس هزینه‌ها و منافع نسبی، بخش هزینه‌های جهانی شدن را سنگین‌تر دیده‌اند. با این حال علیرغم همراهی یا ضدیت ناظران و تصمیم‌گیران، جهانی شدن به‌عنوان یک واقعیت هیچ یک از نظام‌های سیاسی و جوامع منطقه را از تأثیر خود فارغ نگذاشته و به تحولات اساسی و عمیق در تمام منطقه دامن زده است.

در این پژوهش به‌دلیل اتکای منظر (نو) لیبرالیستی بر مقومات و ارکان جهانی شدن و توسعه از جمله تأکید بر بازارهای آزاد و کاهش مداخله دولت ملی به مطالعه مقایسه‌ای بین برنامه‌ها و سیاست‌های کلان دو دولت اردن و کویت در دهه‌های اخیر به‌عنوان نمونه‌هایی از اقتصادهای غیرنفتی و نفتی با هدف تحلیل و ارزیابی مسیر سیاست‌گذاری آنها در انطباق با معیارهای اقتصاد لیبرال با هدف توسعه و در چارچوب جهانی شدن خواهیم پرداخت. اردن، به‌عنوان یک اقتصاد غیرنفتی، از منظر اتخاذ استراتژی‌های تنوع اقتصادی، گشایش بازارها به سمت جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تشویق کارآفرینی در بخش‌هایی مانند فناوری و خدمات و انعقاد توافقنامه‌های تجاری برای تسهیل تجارت بین‌المللی، بهبود دسترسی به بازار و تحریک رشد اقتصادی مورد مطالعه قرار گرفته است و از دیگر سو کویت، با اقتصادی به شدت متکی به نفت و همزمان تلاش‌های دولت برای تنوع اقتصادی، کاهش اتکا به نفت و جذب سرمایه‌گذاری خارجی از جمله تأسیس صندوق دارایی مستقل در کویت بر اساس مدیریت کارآمد منابع و سرمایه‌گذاری درآمدهای نفتی در سطح جهانی در معرض بررسی و مطالعه گذاشته شده است. به بیان دیگر مقاله حاضر ضمن بررسی این فرضیه که راهبردهای

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی هر دو کشور در مسیر توسعه و جهانی‌شدن به موقع بررسی گذاشته خواهد شد. در نهایت، برنامه‌های توسعه‌ای که هر یک از دولت‌های اردن و کویت در راستای جهانی‌شدن به اجرا گذاشته‌اند مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته؛ تا از این منظر تصویری حتی‌المقدور روشن از رابطه میان جهانی‌شدن و توسعه در دو نمونه از کشورهای منطقه، با در نظر گرفتن الزامات و مقتضیات ویژه جنوب غربی آسیا، به دست داده شود. بر این اساس، نویسندگان مقاله با اتکا به روشی تطبیقی و با استفاده از چارچوب نظری نئولیبرالیسم این فرضیه را به آزمون گذاشته‌اند که روند جهانی‌شدن و ورود آن به منطقه خاورمیانه موجب شده است که دو دولت کویت و اردن به دلیل برخورداری از حداقل‌ترین نهادهای حاکمیتی دموکراتیک مسیری از توسعه را بپیمایند.

پیشینه پژوهش

مروه ع. الشریف در سال ۲۰۱۶ در مقاله‌ای با عنوان تأثیر جهانی‌شدن بر شرایط اقتصادی: شواهد تجربی از منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا بیان می‌کند که جهانی‌شدن تأثیر منفی قوی بر شرایط اقتصادی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا غیر از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس دارد، اما تأثیری بر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس ندارد. یافته‌های کلیدی این مقاله نشان می‌دهد جهانی‌شدن تأثیر منفی شدیدی بر شرایط اقتصادی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا دارد، اما تأثیری بر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس ندارد. برخی از کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا که اصلاحات را دنبال کرده‌اند، نرخ‌های رشد سریعی را تجربه کرده‌اند، اما به دلیل بی‌ثباتی و ناآرامی‌های سیاسی همچنان عقب‌مانده‌اند.

سی هنری (۲۰۰۱) در مقاله جهانی‌شدن و سیاست توسعه در خاورمیانه مقاله به واکنش کشورهای خاورمیانه به چالش‌های جهانی‌شدن و رشد اسلام سیاسی می‌پردازد. همچنین بررسی می‌کند که چگونه دسته‌های مختلف کشورها (سلطنت‌ها، دموکراسی‌های مشروط، دیکتاتوری‌های نظامی) در این مدت عملکرد داشته‌اند.

یافته‌های اصلی در این مقاله نشان می‌دهد سلطنت‌ها (اردن، مراکش، شورای همکاری خلیج فارس) و دموکراسی‌های مشروط (اسرائیل، ترکیه، لبنان) از نظر اقتصادی در دهه گذشته بهتر از دیکتاتوری‌های نظامی یا «زورگوها» (مصر، تونس، ایران) و «دولت‌های سنگر» (الجزایر، عراق، لیبی، سودان، سوریه، یمن) عمل کرده‌اند.

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

باعث کم‌توجهی به تأثیرات زیست‌محیطی و اجتماعی-فرهنگی شده است. نیاز است که کشورهای عربی برنامه‌ریزی و توسعه پایدارتر برای صنعت گردشگری خود را دنبال کنند.

چارچوب نظری: لیبرالیسم، جهانی‌شدن و توسعه

سازوکار جهانی‌شدن افزایش و تسریع تبادل کالا، خدمات، اطلاعات، فناوری، سرمایه و افراد انسانی در فراسوی مرزهای ملی، عبور از موانع سنتی و محلی و ایجاد جهانی به هم پیوسته‌تر و وابسته‌تر است. افزایش تجارت فرامرزی، سرمایه‌گذاری و تسریع جریان‌های مالی با توسعه بازار جهانی، و تولید و عرضه طیف وسیع‌تری از محصولات و خدمات پیوند دارد (-Friedman & Friedman, 2013: 244). طی فرایند جهانی‌شدن جریان‌های فرهنگی، ایده‌ها و ارزش‌ها به فراسوی مرزها تسری یافته و همین موضوع ناگزیر به تنوع فرهنگی و حساسیت نسبت به مسائل جهانی و در آمیختگی عناصر مختلف فرهنگی منتهی می‌گردد (Stetter, 2012: 1-17). انتشار سریع فناوری و همپای آن اطلاعات به اهمیت روزافزون نوآوری فناورانه، ارتباطات و ظهور اقتصاد دانش جهانی می‌انجامد (Fandy, 2000: 378-394). همچنین، تداخل بازارها به افزایش تحرک جمعیتی برای کار، تحصیل و سبک زندگی و نتیجتاً تنوع یا تضاد فرهنگی، تغییرات بازار کار، نفوذ و اهمیت فزاینده نهادهای جهانی و افزایش وابستگی و رقابت بین دولتها و جوامع و مالا تحول در ساختارهای حکمرانی جهانی، معاهدات بین‌المللی، و پیدایش چالش‌های مشترک جهانی خواهد شد (Keohane & Nye, 2003: 193-218). براین اساس، این تحولات سریع نمی‌تواند از تأثیرات زیست‌محیطی، اهمیت منابع حیاتی و پیدایش چالش‌های اقلیمی، زیستی و طرح موضوع توسعه پایدار برکنار بماند (Spiess, 2008: 244-252). درحقیقت، رقابت اقتصادی می‌تواند بالقوه به نابرابری‌های اقتصادی و پیامد آن مسائل اجتماعی نظیر توزیع نابرابر مزایا، تضاد طبقاتی و در حالت‌های شدیدتر ناآرامی سیاسی-اجتماعی و در مقابل ضرورت و لزوم توسعه فراگیر بیانجامد (Metcalfe et al., 2011: 1-58). اقتصادها از طریق تجارت، سرمایه‌گذاری و روابط مالی به تشکیل زنجیره‌های تامین جهانی، شرکت‌های چندملیتی و بازارهای مالی به هم پیوسته دامن زده و پیوستگی دیجیتال و ظهور «اقتصاد جهانی اطلاعات» را نوید می‌دهند (Zekos & Zekos, 2021: 13-66).

چنانکه اشاره شد اگرچه مناظر مختلف فکری در این مصادیق جهانی‌شدن کمتر اختلاف نظر دارند اما در ارزیابی آن همسو نیستند. به عنوان مثال نظریه نوسازی به عنوان دیرپاترین منظر موافق اقتصاد

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مزیت‌های نسبی قابل توجهی دارد. جذب سرمایه خارجی به نوبه خود بر پیشبرد برنامه‌های توسعه، ایجاد فرصت‌های شغلی و تقویت نوآوری مؤثر خواهد بود (Kotz, 2002). انتقال فناوری به‌ویژه در بخش‌هایی مانند مخابرات، فناوری اطلاعات و تولیدات صنعتی اثربخشی برنامه‌های توسعه را افزایش می‌دهد. بسط تعاملات جهانی و کاربست فناوری نمی‌تواند از تبادل فرهنگی، تغییر در سبک و سیاق محلی زندگی و تحول در نظام ارزشی و هویت‌ها برکنار بماند. جهانی‌شدن همچنین تأثیری عمیق بر ساختارها و پویایی‌های سیاسی خواهد گذاشت و حکومت، نهادهای سیاسی و روابط بین‌المللی دولت‌ها را دستخوش تحول بنیادین خواهد کرد (Oumar & Sama, 2015: 117).

توصیف درباره جهانی‌شدن از این رو حائز اهمیت است که با اصول و مبانی (نولیبرالیسم پیوندی تنگاتنگ دارد. نهادگرایی نولیبرال که ریشه در اصول اقتصادی لیبرال دارد، بر تأثیر مثبت جهانی‌شدن اقتصاد و وابستگی متقابل بر توسعه استوار است و مهمترین رکن آن را همسویی و تناسب بازارهای آزاد، تجارت آزاد و نهادهای بین‌المللی با رشد اقتصادی، کارایی و توسعه تشکیل می‌دهد. نهادگرایی نولیبرال گسترش بازارهای آزاد را باعث افزایش رقابت جهانی دانسته و معتقد است حذف موانع تجارت باعث افزایش کارایی، نوآوری و رشد اقتصادی می‌شود. نقش نهادهای بین‌المللی ازین رو اهمیت می‌یابد که در شکل‌دهی و حفظ یک نظام اقتصادی- ارزشی جهانی مبتنی بر قوانین مؤثر بوده و به عنوان تسهیل‌گر همکاری و کاهش تعارضات دیده می‌شوند (Kotz, 2002: 64-79). براین اساس، نولیبرالیسم، بر ترویج بازارهای آزاد، مداخله محدود دولت و ایده ارتباط مستقیم آزادسازی اقتصادی و جهانی‌شدن با رشد اقتصادی متمرکز است. کاهش مداخله دولتها در اقتصاد، تقویت رقابت و تشویق شرکت‌های خصوصی به‌عنوان محرک‌های توسعه اقتصادی ارکان این منظر فکری است.

در خاورمیانه نیز با قدری شباهت و تفاوت با سایر مناطق جهان، جهانی‌شدن ذیل آزادسازی ساختارهای اقتصادی، خصوصی‌سازی و نقش محوری دولت در تحکیم بسترهای توسعه تجلی می‌یابد. آزادسازی اقتصادی، کاهش موانع تجاری، تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و ترویج اصلاحات بازار محور با هدف افزایش کارایی، جذب سرمایه و ادغام اقتصادهای منطقه در بازار جهانی بخشی از سرفصل‌های اصلی جهانی‌شدن در منطقه بوده است (Kotz, 2002: 64-79). خصوصاً با توجه به وزن دولت و حوزه عمومی در خاورمیانه، یکی از دغدغه‌های اصلی دولت‌ها در منطقه نحوه اجرای برنامه‌های خصوصی‌سازی، فروش سهام دارایی‌های عمومی به‌ویژه در بخش‌های زیرساختی نظیر

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شرایط سیاسی، فرهنگی و تاریخی خاورمیانه

خاورمیانه به لحاظ ساختارهای سیاسی، ترکیبی از پادشاهی‌ها، جمهوری‌ها، و رژیم‌های مذهبی شناخته می‌شود. ثبات سیاسی در کشورهای مختلف متفاوت است و بر توانایی آنها در جهت‌یابی و سازگاری با چالش‌ها و فرصت‌های ارائه شده توسط جهانی شدن تأثیر می‌گذارد. محیط‌های سیاسی باثبات برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تقویت رشد اقتصادی مساعد و تنش‌های ژئوپلیتیکی، درگیری‌ها و حکومت اقتدارگرایانه مانع تحقق ظرفیت توسعه باشد (Al-Mulali & Ozturk, 2015: 382-389).

شاخص «ثبات سیاسی»^۱ و فقدان خشونت تصورات از میزان ثبات یک دولت را با ابزارهای غیرقانونی یا خشونت‌آمیز اندازه‌گیری می‌کند. شاخص‌های زیربنایی منعکس‌کننده احتمال انتقال بی‌نظم قدرت دولتی، درگیری مسلحانه، تظاهرات خشونت‌آمیز، ناآرامی‌های اجتماعی، تنش‌های بین‌المللی، تروریسم و همچنین درگیری‌های قومی، مذهبی یا منطقه‌ای هستند. مطابق پیمایش جهانی مؤسسه «گلوبال اکونومی»^۲ براساس معیارهای ذکر شده در حالی که بیشترین میزان ثبات ۲/۵ و کمترین میزان ثبات سیاسی ۲/۵- امتیاز در نظر گرفته شده، کشورهای خاورمیانه در بازه زمانی بیش از دو دهه به لحاظ ثبات سیاسی به بالاتر از سطح ۱ نمی‌رسند. شاخص ثبات سیاسی میانگین برای ۱۸ کشور منطقه ۰/۸۲- امتیاز بود. بیشترین مقدار ثبات مربوط به قطر با ۰/۹۶ امتیاز و کمترین مقدار مربوط به سوریه است (Al-Mulali & Ozturk, 2015, : 382-389) (شکل ۱).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. the political stability index
2. The global economy

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

		2019	2020	2021	2022	
Youth unemployment rate	World	Total	13.5	15.2	15.6	14.9
		Total	22.9	25.6	25.9	24.8
	Arab States	Male	19.7	22.6	22.5	21.5
		Female	40.3	41.8	43.8	42.5
Youth LU3 rate	World	Total	20.3	23.3	n/a	n/a
		Total	36.5	40.4	n/a	n/a
	Arab States	Male	29.3	33.7	n/a	n/a
		Female	63.8	65.6	n/a	n/a
Youth NEET rate	World	Total	21.8	23.3	n/a	n/a
		Total	34.6	35.6	n/a	n/a
	Arab States	Male	18.9	21.0	n/a	n/a
		Female	51.7	51.4	n/a	n/a

شکل ۴- نرخ بیکاری جوانان در خاورمیانه در سال ۲۰۲۱.

منبع (https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/briefingnote/wcms_853324.pdf)

بیکاری جوانان در این کشورها تقریباً دو برابر میانگین جهانی است و بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۱، ۲/۵ برابر سریع‌تر از متوسط جهانی رشد کرده است. برای کاهش نرخ کلی بیکاری در حد متوسط جهانی، منطقه باید تا سال ۲۰۳۰ بیش از ۳۳ میلیون شغل جدید ایجاد کند؛ امری که با توجه به روند کلی شرایط بعید به نظر می‌رسد (Mina, 2023:130-150).

در یک پژوهش در سال ۲۰۱۰ میلادی که به نوعی اوج فرایند جهانی شدن از سال ۲۰۰۰ میلادی بود نگارندگان به لحاظ مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه و جهانی شدن به این نتیجه دست یافتند که نظام‌های سلطنتی و دموکراسی‌های مشروط عملکرد اقتصادی بهتری نسبت به دیکتاتوری‌های نظامی در سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰ منطقه از نظر انطباق با جهانی شدن داشته‌اند. نگارندگان با استفاده از اهمیت قدرت ساختاری سرمایه و مالیه اسلامی نشان دادند که چگونه در دهه ۹۰ پادشاهی‌هایی از قبیل اردن، مراکش و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و دموکراسی‌های مشروط نظیر ترکیه و لبنان به طور نسبی بهتر از دیکتاتوری‌های نظامی مانند مصر، تونس، سودان، سوریه و یمن عمل کرده و در سال‌های بعدی از مزایای توسعه و جهان‌گرایی بهره‌مند شده‌اند (Henry & Springborg, 2010: 212-261).

ناکامی در توسعه و کشمکش با فرایند جهانی شدن در خاورمیانه با واقعیت متعددی از عدم تعادل اقتصادی ساختاری گرفته تا سیستم‌های سیاسی نارسا مرتبط است. بعد از وقایع ۱۱ سپتامبر یک تمرکز جهانی بر خاورمیانه حول دو موضوع موانع جهانی شدن و توسعه در کشورهای خاورمیانه شکل

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

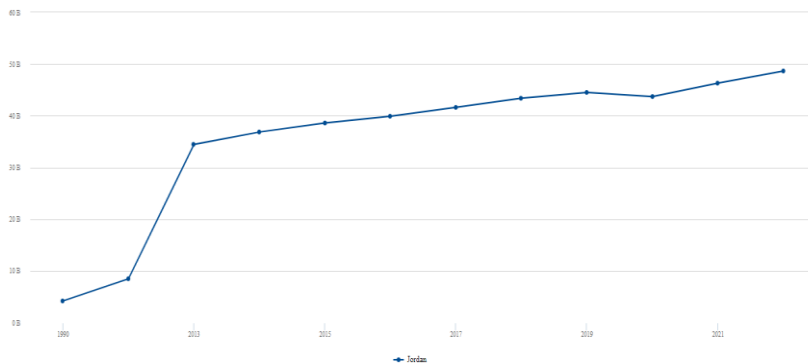
واکنش شدید نشان می‌دهد و به تعبیر «گری سیک» در سال‌های پیش از این «بحران در حرکت آهسته»^۱ را به وجود می‌آورد (Sick, 1998: 195-212). بسیاری از جنبش‌های مطالبه‌گر و خواهان تغییر برای تغییر سیاسی در خاورمیانه توسط زنان و جوانان شکل می‌گیرد. بهار عربی که از سال‌های ۲۰۱۰ آغاز شد و به سراسر منطقه گسترش یافت، نتوانست به دستاورد تثبیت شده سیاست‌های منتهی شود و بسیاری از کشورهای منطقه تحت حاکمیت استبدادی باقی ماندند. اغلب رژیم‌ها بیش از حد معمول به سرکوب متکی می‌شوند و همین خطر انفجارهای جدید اجتماعی - سیاسی و ناآرامی‌های داخلی را تشدید می‌کنند. به تعبیر دیگر خاورمیانه دو روند موازی را به صورت همزمان تجربه می‌کند. از یک طرف نیروهای تحول‌خواه و بنیادگرا از داخل در دو جهت مخالف به دولت فشار می‌آورند و از طرف دیگر ضرورت توسعه سیاسی و مقتضیات تمرکزگرایی از داخل و خارج دولتها را تحت فشار نیروهای سیاسی - اجتماعی و اقتصادی متضادی قرار می‌دهد (Amour, 2018:199-244).

در مجموع ثابت شده است گروه‌های جمعیتی که بیشتر در معرض ارتباط فرهنگی پایدار و مستمر با جهان خارج بوده‌اند در پذیرش ملزومات توسعه و جهانی‌شدن مستعدترند. در این خصوص و به طور مشخص در پژوهشی که در کویت صورت گرفته روشن شد افرادی که در دانشگاه‌هایی تحصیل کرده‌اند که از زبان انگلیسی به‌عنوان رسانه آموزشی استفاده می‌کردند، تفاوت قابل توجهی را در میزان پذیرش هویت جهانی با دیگر هم‌نسلان خود نشان می‌دهند. این پژوهش نشان داد این گروه از جوانان بدون اینکه خود را بیگانه از هویت محلی و عربی - اسلامی احساس کنند و به تعبیری غرب‌زده شوند تنها میزان مدارا و بردباری بیشتری در مقابل تنوعات فکری، ارزشی و فرهنگی از خود نشان می‌دادند (Hasanen et al., 2014: 543-563).

هدف از مرور کلی شرایط سیاسی، فرهنگی و تاریخی در خاورمیانه تنها اشاره و ترسیم کلی زمینه پیچیده‌ای بود که جهانی‌شدن و توسعه در آن شکل می‌گیرد. دیرپایی فرهنگ‌ها و ارزش‌ها و پویایی جوانی جمعیت دو عنصر مهمی است که جهانی‌شدن را به لحاظ ارزشی و فرهنگی مورد توجه قرار داده است. تاریخ سیاسی و وابستگی اقتصادی نیز بر تدوین استراتژی‌های توسعه مؤثر که به لحاظ زمینه در یک چشم‌انداز جهانی در حال تحول فراگیر و پایدار باشند، تأثیرگذار است. ایجاد توازن بین

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Series - GDP (current US\$)
Source: World Development Indicators

شکل ۵- تولید ناخالص داخلی اردن (میلیارد دلار). منبع

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD&country=JOR>

اگر چه دوران طلائی رشد تولید ناخالص داخلی سالانه اردن در سال‌های ۲۰۰۰ با میانگین ۵٪ بود اما در سال‌های اخیر نیز این کشور توانسته نرخ رشد اقتصادی خود را بهبود ببخشد. اقتصاد اردن پس از شوک همه‌گیری کرونا در حال بهبود نسبی است و با رشد تولید ناخالص داخلی ۲/۲٪ در سال ۲۰۲۱ موقعیت خود را از نرخ رشد پایین ۱/۶٪ در سال ۲۰۱۹ و اوج همه‌گیری قدری بهبود بخشیده است (شکل ۶). با این حال، نرخ بیکاری هنوز بالاتر از سطح قبل از همه‌گیری است و در حدود ۲۲/۶٪ در مقیاس متوسط جهانی است اما بیکاری در میان زنان ۳۰٪ و به‌ویژه جوانان زیر ۲۵ سال ۴۶٪ همچنان نرخ بالایی است (Al-Kofahi et al., 2024: 321-339). اردن با اینکه اقتصاد کوچکی در سطح جهان محسوب است، فعالانه به دنبال جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای افزایش رشد اقتصادی بوده است. اصلاحات اقتصادی برای جذب سرمایه‌گذاری به ویژه در بخش‌هایی مانند انرژی، فناوری و زیرساخت‌ها اجرا شده که در پی به طور مشروح‌تری خواهد آمد.

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فلسطینی است که تقریباً ۲۰٪ جمعیت اردن را تشکیل داده و بزرگترین اقلیت کشوردن و از این میان حدود ۶۳۴۱۸۲ نفر تابعیت اردن را دریافت نکرده و به عنوان آوارگان در کمپ‌ها اسکان داده شده‌اند. بر این تعداد پس از جنگ‌های داخلی سوریه از سال ۲۰۱۰، بیش از ۱/۳ میلیون نفر پناهنده سوری نیز اضافه شد که تنها ۶۶۰۰۰۰ نفر از آنها رسماً ثبت‌نام شده‌اند. به تعبیر دیگر مجموع پناهندگان و آوارگان بیش از یک چهارم جمعیت اردن را تشکیل می‌دهند و از آنجا که اکثر آنها از نظر قوانین تابعیت و ثبت رسمی بلا تکلیف‌اند بار بزرگی بر دوش این دولت کوچک فاقد منابع طبیعی محسوب بوده و بعضاً تعارضات اجتماعی و سیاسی به بار آورده‌اند (Ali & Al Ganideh, 2020: 180-194).

کویت

کویت تقریباً کشوری جدیدالتأسیس [۱۹۶۱] محسوب می‌شود و سکنه آن قبل از تبدیل به یک دولت ملی به طور سنتی مشغول به تجارت، ماهیگیری و صید مروارید بوده‌اند. درحقیقت، کشف نفت و ذخایر عظیم نفتی در سال ۱۹۳۸ زمینه تبدیل کویت به یک دولت را در دهه‌های بعد ایجاد می‌کند و بر همین اساس تاریخ نه چندان دیرپای این دولت حاشیه خلیج فارس از موضوع مبادلات نفتی جدا نیست. جالب توجه اینکه «شرکت نفت کویت»^۱ تأسیس شده در سال ۱۹۳۴ به عنوان یک نهاد فرعی ذیل دولت قدمتی بیشتر از خود دولت کویت دارد. به همین دلیل نیز تولد دولت کویت همزمان با ملی اعلام کردن نفت در این کشور در سال ۱۹۶۱ شد. باز به همین دلیل پیش از تولد دولت کویت و بنابر قراردادهای متعدد بین‌المللی شرکت نفت کویت با دولت‌ها و شرکت‌های نفتی بین‌المللی در دهه ۵۰-۱۹۴۰ میلادی، این دولت کوچک از طریق شرکت متنوع خود از ابتدا به صورت یک دولت بین‌المللی و با روابط مستحکم با دولت‌های غربی به‌ویژه بریتانیا و ایالات متحده پا به عرصه گذاشت (AI- (Menais, 1998: 102).

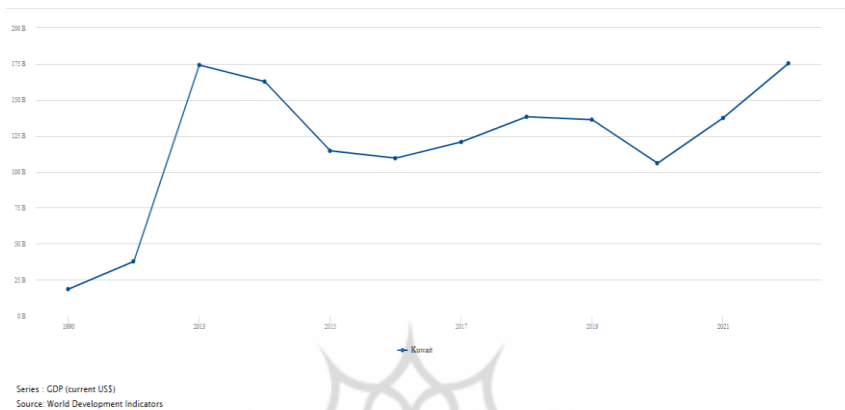
جدیدالتأسیس بودن دولت کویت حاکمان این کشور از خاندان آل صباح را از دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی به عزم راسخ برای اجرای طرح‌های توسعه با هدف استقرار یک نظام اقتصادی و تنوع بخشی و سرمایه‌گذاری درآمدهای نفتی در بخش‌های مختلف وادار کرد. برنامه اول توسعه کویت تقریباً با تأسیس آن در خلال سال‌های ۱۹۶۲-۱۹۶۷ با تمرکز بر زیرساخت‌ها، آموزش و پرورش و مراقبت‌های بهداشتی و با جدیت پی گرفته شد و برنامه‌های بعدی با تأکید بر صنعتی‌شدن و توسعه اجتماعی دنبال

1. KOC

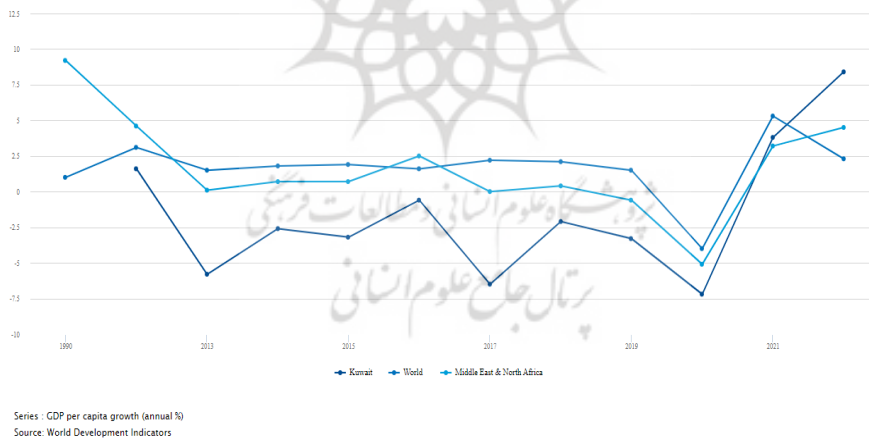
پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

دولت است. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی کویت به دلیل اتکای اقتصاد به نفت بسیار پرنوسان بوده، اما در سال‌های اخیر به بالاتر از متوسط منطقه و جهان و به بیش از ۸٪ ارتقا یافته است (Hameed et al., 2022: 207-251) (شکل ۷ و ۸).

شکل ۷- تولید ناخالص داخلی کویت (میلیارد دلار). منبع

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD&country=KWT>

شکل ۸- مقایسه سیر نرخ رشد سالانه تولید ناخالص داخلی کویت با متوسط منطقه و جهان

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.KD.ZG&country=KWT,WLD,MEA>

طبق گزارش سرمایه‌گذاری جهانی ۲۰۲۳، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کویت در سال ۲۰۲۲، در حدود ۸۰۰ میلیون دلار بوده است (شکل ۹). در همین سال، کویت به ارزش ۵۸

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

برنامه‌های توسعه در دولت کویت در مسیر جهانی‌شدن

کویت تلاش در راستای خصوصی‌سازی را برای کاهش نقش دولت در بخش‌های خاص از ابتدای دهه ۹۰ میلادی آغاز کرد. این روند شامل خصوصی‌سازی بخش‌های مخابرات، تاسیسات و حمل‌ونقل بود. خصوصی‌سازی بخشی از برنامه کویت برای ایجاد یک مدل اقتصادی جدید با کاهش اتکا به درآمد نفت و گاز و افزایش بهره‌وری بخش خصوصی و ایجاد درآمد ملی به فارغ از نفت بود. این واگذاری‌ها بخشی از یک برنامه گسترده‌تر طی ۲۰ تا ۳۰ سال آینده برای ۴۰٪ دارایی‌های بخش دولتی به بخش خصوصی بود. احتمالاً از سال ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۱۵ دولت کویت علی‌رغم پیشبرد طرح‌های خصوصی‌سازی در بی‌نیازی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی کمتر توفیق یافت. به‌همین منظور، از سال ۲۰۱۵، دولت مبادرت به فروش ۴۴٪ سهام شرکت‌های نفتی دولتی کویت در بورس اوراق بهادار این کشور کرد و به دنبال آن یک عرضه اولیه عمومی ۵۰٪ دیگر در سال ۲۰۱۹ دنبال شد (Carvalho et al, 2017). طرح اخیر شامل ارائه برخی از تسهیلات به واحدهای تجاری و سپس خصوصی‌سازی آنها می‌باشد. خصوصی‌سازی بخش ارتباطات مطابق برنامه می‌بایست ۱/۵ میلیارد دلار از تولید ناخالص ملی را در سال ۲۰۳۰ به خود اختصاص دهد. همچنین زیرساخت‌های ارتباطاتی را بهبود بخشید و علاوه بر ارائه خدمات بهتر به شهروندان فرصت‌های شغلی جدیدی در این بخش خصوصی ایجاد می‌کند (Ottesen et al, 2023).

برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تنوع بخشیدن به اقتصاد، کویت اقداماتی را برای رفع موانع محدودیت‌های مالکیت خارجی در بخش‌های مختلف اجرا کرد. قوانین و مقررات جدید با هدف ایجاد یک محیط تجاری مناسب برای سرمایه‌گذاری بین‌المللی وضع شده است. در سال ۲۰۱۳، دولت کویت قانون تشویق سرمایه‌گذاری مستقیم (قانون شماره ۱۱۶) را تصویب کرد که بر اساس آن سرمایه‌گذاران خارجی اجازه دارند تا ۱۰۰ درصد سهام یک شرکت کویتی را در مالکیت داشته باشند. همچنین این قانون امکان ایجاد شعب و دفاتر نمایندگی بین‌المللی را فراهم می‌کند. اگرچه جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به دنبال بحران اقتصادی جهانی ناشی از همه‌گیری به طور قابل توجهی کاهش یافت و به ۱۴۲ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰ رسید، اما از سال ۲۰۲۱ روندی صعودی یافت و اکنون به حدود ۸۰۰ میلیون دلار رسیده است. بخش عمده‌ای از سرمایه‌گذاری خارجی به سمت بخش نفت و گاز، املاک، ساخت‌وساز و خدمات مالی هدایت می‌شود. بخش اعظم سرمایه‌گذاری‌های خارجی یعنی

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پایدارتر و مبتنی بر دانش تا سال ۲۰۳۵ ترسیم می‌کند. بر اساس این برنامه در حالی که اشتغال و ارزش افزوده در درصد تولید ناخالص داخلی به تفکیک بخش به شرح زیر یعنی کشاورزی ۰/۵٪، صنعت ۵۵/۹٪ و خدمات ۵۱/۱٪ تقسیم شده به کشاورزی ۳/۵٪، صنعت ۲۶/۶٪ و خدمات ۶۹/۸٪ تبدیل شود. کویت بر اساس همین برنامه توانست رشد اقتصادی نزدیک به ۵٪ و بالاترین رشد نسبت به کل منطقه را در سال ۲۰۲۳ به خود اختصاص دهد. در تحول در بخش صنعت «شرکت نفت کویت»^۱ استراتژی سرمایه‌گذاری ۵۰۰ میلیارد دلاری تا سال ۲۰۴۰ را برای افزایش قابل توجه تولید هیدروکربن تعریف کرده است (Ottesen et al, 2023).

صندوق ملی برای «شرکت‌های کوچک و متوسط»^۲ با هدف حمایت و تحریک رشد شرکت‌های کوچک و متوسط در کویت به کارآفرینان داخلی تسهیلات اعطا می‌کند. صندوق ملی توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط به عنوان یک شرکت سهامی عام مستقل در سال ۲۰۱۳ با سرمایه کل ۶/۵ میلیارد دلاری با هدف حمایت از کسب و کارهای کوچک و وسعت بخشی به فعالیت آنان در سطح جهانی تاسیس شد. این صندوق تا ۸۰٪ سرمایه خود را برای توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط از طریق بخش خصوصی کویت تأمین مالی کرد. شرکت‌های کوچک و متوسط با ارزش افزوده ناخالص ۳ میلیارد دلاری توانستند در سال ۲۰۱۸، ۳٪ از تولید ناخالص داخلی کویت را به خود اختصاص دهند. اگرچه در بحران اقتصادی ناشی از همه‌گیری بخش قابل توجهی از اعطای تسهیلات صندوق به این شرکت‌ها متوقف شد اما از سال ۲۰۲۱ صندوق به فعالیت پیشین خود ادامه می‌دهد. دولت قصد دارد از طریق صندوق به ایجاد مشاغل مولد برای متخصصان کویتی و افزایش مشارکت بخش خصوصی در اقتصاد و تنوع درآمدی کمک کند (Otman, 2021: 12-21).

کویت اصلاحاتی را در بخش مالی خود به منظور افزایش رقابت‌پذیری خود انجام داد که شامل بهبود چارچوب‌های نظارتی، خدمات بانکی و تلاش برای جذب بانک‌های خارجی برای فعالیت در کشور بود. در گزارش کسب و کار بانک‌های جهانی در سال ۲۰۲۰، کویت به لطف مجموعه‌ای از اصلاحات که هفت ستون از ده ستون تشکیل دهنده شاخص را در بر می‌گیرد، در بین ۱۹۰ اقتصاد جهان در میان ده اقتصاد برتر به لحاظ خدمات مالی- بانکی قرار داشت. بانک مرکزی کویت سیاست‌های پولی و مالی هماهنگی با سیستم فدرال رزرو برای مقابله با تورم دنبال می‌کند و بر همین اساس توانست کسری

1. KPC
2. SMEs

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲۰۰۷ فرایند خصوصی‌سازی تسریع شد و روند دهه ۹۰ میلادی یعنی برنامه تعدیل اقتصادی و خوداتکایی پس از بحران اقتصادی پی گرفته شد (Abugattas-Majluf, 2012: 231-253).

در دهه ۹۰ میلادی دولت ۸۷٪ از شرکتهای فعال در بخش هتل و جهانگردی اردن و ۱۰۰٪ از سهام خود را در شرکت های سهامی نظیر کارخانه‌های کاغذ و مقوا، تنباکو و سیگار به بخش خصوصی واگذار کرد. بانک جهانی در دهه ۹۰ و سالهای ۲۰۰۰ میلادی به دولت اردن از طریق «کمسیون اجرایی خصوصی‌سازی»^۱ در تدوین استراتژی و طراحی چارچوب نهادی برای اجرا و حمایت از اجرای برنامه تعدیل و خصوصی‌سازی کمک کرده است. اردن علیرغم اقتصاد ضعیف خود در طی این سالها تعهد زیادی به افزایش کارایی، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، و کاهش نقش دولت در اقتصاد نشان داد و سیاست‌های آزادسازی تجاری از جمله امضای «موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد»^۲ با کشورهای مختلف را دنبال کرد. موقعیت راهبردی این کشور و مشارکت در قراردادهای تجاری منطقه‌ای با هدف تقویت صادرات و جذب سرمایه‌گذاری خارجی صورت گرفت (Abugattas-Majluf, 2012: 231-253).

پس از دهه ۹۰ و سال‌های ۲۰۰۰ سومین مرحله اصلاحات سیاست‌ها و رویه‌های تجاری اردن در ۲۰۱۵ انجام شد. آزادسازی تجارت و ادغام بازار داخلی در اقتصاد جهانی از اولویت‌های ملک‌عبدالله دوم بود و دولت او توانست در سال ۲۰۱۸ در «شاخص جهانی‌سازی»^۳ امتیاز ۷۴ را کسب کند و دومین دولت مستعد اقدامات جهانی‌شدن در خاورمیانه محسوب شود. اردن به عنوان یکی از اعضای سازمان تجارت جهانی از قوانین تعرفه سازمان پیروی می‌کند (Essayad et al., 2020: 119-134).

پس از کاهش رشد اقتصادی متعاقب همه‌گیری به حدود ۱/۵٪ در سال ۲۰۲۰ موفق شد از سال ۲۰۲۱ به رشد بالای ۲٪ دست پیدا کند. بلنک مرکزی اردن^۴ نقش فعالی در حمایت از اقتصاد در طول همه‌گیری از طریق سیاست‌های پولی تطبیقی ایفا کرد و توانست تورم را کنترل کند، به طوری که شاخص قیمت مصرف‌کننده در پنج سال بیش از ۲٪ افزایش پیدا نکرد. اردن در واکنش به چالش‌های اقتصادی و کاهش اعتبار در حساب‌های بین‌المللی با افزایش انضباط مالی و ترویج سیاست‌های بازارمحور پاسخ گفته است (Abid et al, 2022).

1. EPC

2. FTA

3. The KOF Globalisation Index

4. CBI

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اجرائی^۱ نظیر حاشیه سود، فروش و نرخ رشد فروش سالانه، نرخ حفظ مراجعان و مشتریان، نرخ تبدیل فروش و هزینه جذب و رضایت مشتری در ساختار اقتصادی اردن شکل گرفته است. بر اساس اصلاحات یادشده بیش از ۴۹٪ از کل حجم ورودی سرمایه مستقیم خارجی به اردن طی دوره ۲۰۱۷-۲۰۲۱ حاصل شده است. این کشور فاقد منابع طبیعی و زیرزمینی علی‌رغم محیط چالش برانگیز جهانی و داخلی، رشد اقتصادی خود را از سال ۲۰۲۲ به حدود ۳٪ افزایش داد که عملتاً به دلیل بهبود گردشگری، و بازگشایی کامل اقتصاد و بهبود صادرات بود (epc, 2023).

اردن چندین طرح توسعه با هدف رشد اقتصادی، کاهش فقر و توسعه اجتماعی نیز در طیف وسیعی از بخش‌ها از جمله آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و زیرساخت‌ها نیز پیش برده است. برنامه رشد اقتصادی اردن ۲۰۱۸ - ۲۰۲۲ برای بازیابی شتاب رشد و تحقق ظرفیت توسعه اردن تدوین شد. با این حال نرخ بیکاری هنوز بالاتر از سطح قبل از همه‌گیری و در حدود ۲۲٪ و مشارکت نیروی کار نیز یکی از پایین‌ترین نرخ‌ها در جهان و در حدود ۳۵٪ است (Presler-Marshall et al, 2023).

باوجود تنگناهای سرمایه‌ای یا شاید به همین دلیل و از آنجا که اردن به واردات انرژی نیاز دارد در پاسخ به چالش‌های ناشی از کمبود انرژی برنامه‌هایی برای ترویج منابع انرژی تجدیدپذیر و افزایش کارایی انرژی با مشارکت شرکت‌های خارجی اجرا کرده است. تأسیس «صندوق انرژی‌های تجدیدپذیر و بهره‌وری انرژی اردن»^۲ از سال ۲۰۱۲ و عملیاتی کردن آن در سال ۲۰۱۵ برای تأمین بودجه لازم برای اقدامات بهره‌وری انرژی و انرژی‌های تجدیدپذیر از جمله این برنامه‌ها بوده است. از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹، صندوق توانست به کاهش کلی مصرف انرژی ۵۲۸۰۰ مگاوات ساعت در سال و کاهش انتشار ۳۴۳۲۰ تن دی اکسید کربن دست یابد. سهم برق حاصل از انرژی‌های تجدیدپذیر در اردن از ۰/۷٪ در سال ۲۰۱۴ به بیش از ۱۳٪ در سال ۲۰۱۹ افزایش یافت و اردن را به پیش‌تاز منطقه در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر کرد (Al-Habaibeh et al, 2023).

اردن به طور فزاینده‌ای از مشارکت عمومی-خصوصی به عنوان مکانیزمی برای تأمین مالی و مدیریت پروژه‌های زیربنایی حمایت کرده و مشارکت بخش خصوصی را در توسعه و بهره‌برداری از پروژه‌های عمومی تشویق می‌کند. بیش از ۳۰ پروژه مشارکت عمومی و خصوصی در بخش انرژی، آب و حمل و نقل، از قبیل پروژه انتقال آب دیسی- عمان، ترمینال کانتینری عقبه و توسعه و بهره‌برداری از فرودگاه

1. key performance indicators(KPI)
2. JREEEF

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جهانی شدن اغلب منجر به شهرنشینی و صنعتی شدن سریع می شود و به اختلاف درآمد بین مناطق شهری و روستایی دامن می زند. تقاضاهای اقتصاد جهانی ممکن است به نفع افراد با مهارت های خاص باشد و دیگران را در مضیقه قرار دهد. برخی از کشورهای در حال توسعه ممکن است برای حفظ هزینه های نیروی کار پایین برای رقابتی هلندن در بازار جهانی تحت فشار قرار گیرند که منجر به نگرانی در مورد حقوق و دستمزد کارگران یا معضل بیکاری شود. حجم رسانه ها، محصولات و تأثیرات فرهنگی جهانی می تواند به تقابل سنت ها و ارزش های محلی و نگرانی از تنوع فرهنگی منجر شود. صنعتی شدن سریع ناشی از جهانی شدن می تواند منجر به بهره برداری بیش از حد از منابع طبیعی و تخریب محیط زیست شود و بر اکوسیستم ها و تنوع زیستی تأثیر بگذارد. اتکا به بازارهای جهانی، کشورهای زیادی را مستعد رکود اقتصادی و نوسانات قیمت کالا می کند و بر ثبات اقتصادی آنها تأثیر می گذارد.

نابرابری های اقتصادی و توزیع نابرابر منافع حاصل از جهانی شدن می تواند در برخی موارد به ناآرامی اجتماعی و بی ثباتی سیاسی دامن بزند. مزایای جهانی شدن، به ویژه در حوزه دیجیتال، به دلیل توزیع نابرابر می تواند منجر به چالش شکاف دیجیتالی و عدم دسترسی جمعیت ها به فناوری و اطلاعات شود. برخورد ارزش های سنتی با ایده های لیبرال و جهانی غالباً منجر به تنش ها و درگیری های اجتماعی در درون جوامع سنتی و محلی می شود و دولت ها نیز ممکن است برای تنظیم و مدیریت چالش های پیچیده ناشی از جهانی شدن، از جمله افزایش وابستگی متقابل جهانی در برابر فشارهای خارجی و تنش های ژئوپلیتیک آسیب پذیر شده و با دغدغه امنیت ملی مواجه شوند. درک این چالش ها برای دستیابی به توسعه پایدار و فراگیر خصوصاً در منطقه ای با تنوع فرهنگی و هویتی و قدمت تاریخی و سنت های دیرپا نظیر خاورمیانه بسیار مهم است. این امر مستلزم رویکردی متعادل است که از مزایای جهانی شدن استفاده کند و در عین حال پیامدهای منفی آن را از طریق سیاست های مؤثر، همکاری بین المللی و اقدامات فراگیر اجتماعی کاهش دهد.

در مورد کویت، یک اقتصاد سنتی وابسته به نفت، جهانی شدن باعث تغییر به سمت تنوع اقتصادی شده است. تلاش برای جذب سرمایه گذاری خارجی و مشارکت در تجارت بین المللی قابل توجه بوده و ساختار سیاسی-اداری کشور، با نظام سلطنتی مشروطه و نظام پارلمانی، نقش تعیین کننده ای در شکل گیری سیاست های توسعه ایفا می کند. اردن که با چالش های منابع طبیعی محدود مواجه است، به طور فعالتری موضوع جهانی شدن را برای تقویت رشد اقتصادی پذیرفته است. اردن با استفاده از کمک های بین المللی، وام ها و مشارکت ها، به دنبال توسعه بخش هایی مانند فناوری و گردشگری بوده

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تلاش‌ها و مشارکت‌های دیپلماتیک برای ارتقای همکاری‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت بین‌المللی مشارکت کرده است. اردن نیز سابقه تعامل فعالانه با جامعه بین‌المللی را دارد. موقعیت استراتژیک و ثبات این کشور آن را به مقصدی جذاب برای سرمایه‌گذاری خارجی تبدیل کرده است. اردن همچنین در طرح‌های منطقه‌ای برای تقویت روابط اقتصادی شرکت داشته است. کویت مسیرهای مختلفی برای ارتباط با شرکت‌های خارجی ایجاد کرده، از جمله آژانس‌های تشویق سرمایه‌گذاری و هیئت‌های توسعه اقتصادی همچنین دولت اقداماتی را برای ساده کردن فرآیندهای نظارتی برای جذب مشاغل خارجی انجام داده است. اردن هم با شرکت‌های خارجی از طریق آژانس‌های ترویج سرمایه‌گذاری و سیاست‌های تجاری دوستانه ارتباط برقرار کرده و دولت برای ایجاد محیطی مساعد برای سرمایه‌گذاری خارجی، ارائه مشوق‌ها و حمایت از مشاغل برنامه‌ریزی کرده است. با ادامه فرایندهای جهانی‌شدن، تأثیر آن بر استراتژی‌های توسعه احتمالاً دستخوش دگرگونی‌های بیشتری خواهد شد. موفقیت این استراتژی‌ها به درک دقیق چشم‌انداز جهانی، حکمرانی مؤثر و توانایی انطباق با پویایی‌های اقتصادی در حال تغییر بستگی دارد. در این زمینه، مطالعات تطبیقی مداوم و نظارت بر تجربیات جوامع و دولت‌های مختلف، بینش‌های ارزشمندی را در مورد تعامل پیچیده بین جهانی‌شدن و توسعه ارائه می‌کند.

References

- Yasouri, M., & Momen, N. (2021). A Comparative Study of Iran's Position in the Islamic Countries of the Middle East in Terms of Economic Indicators of Human Development (2005-2018). *World Politics*, 10(2), 131-156. doi: 10.22124/wp.2021.17955.2650. [In Persian]
- Harati, M., & Zirakiheidari, A. (2018). The Curse of Resources and the Failure of the Developmental Government Pattern in Middle Eastern Oil Rich Countries . *World Politics*, 7(3), 263-289. doi: 10.22124/wp.2018.3236. [In Persian]

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Friedman, J., & Friedman, K. E. (2013). Globalization as a discourse of hegemonic crisis: A global systemic analysis. *American Ethnologist*, 40(2), 244-257.
- GoJ. (2021). https://www.mop.gov.jo/ebv4.0/root_storage/en/eb_list_page/reform_matrix_-_progress_update_-_february_2021.pdf.
- Hameed, S., Quamar, M. M., & Kumaraswamy, P. (2022). Kuwait. In *Persian Gulf 2021-22: India's Relations with the Region* (pp. 207-251). Springer.
- Hasanen, M. M., Al-Kandari, A. A., & Al-Sharoufi, H. (2014). The role of English language and international media as agents of cultural globalisation and their impact on identity formation in Kuwait. *Globalisation, Societies and Education*, 12(4), 542-563.
- Heller, P. S., & Schiller, C. (1989). The fiscal impact of privatization, with some examples from Arab countries. *World Development*, 17(5), 757-767.
- Henry, C. (2003). A clash of globalizations: obstacles to development in the Middle East. (Development and Modernization). *Harvard International Review*, 25(1), 60-65.
- Henry, C. M., & Springborg, R. (2010). *Globalization and the Politics of Development in the Middle East* (Vol. 1). Cambridge University Press.
- imf. (2023). <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2023/09/POV-Jordan-fiscal-ownership-mohamad-al-ississ>.
- Jawad, A. K. (2023). Foreign direct investment and its impact on Economic Growth the Case of study is Jordan from 1990 to 2017. *Iklil for Humanities Studies*, 4(1 ج 2).
- Kalaitzi, A. S., & Chamberlain, T. W. (2023). Manufactured exports, disaggregated imports and economic growth: the case of Kuwait. *Economic Change and Restructuring*, 56(2), 919-940.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2003). Governance in a globalizing world. In *Power and governance in a partially globalized world* (pp. 193-218). Routledge.
- KIA. (2018). <https://www.kia.gov.kw/wp-content/uploads/2018/10/KIA-IFSWF-CASE-STUDY-Presentation-18OCT2018-V2-1.pdf>.
- Kotz, D. M. (2002). Globalization and neoliberalism. *Rethinking Marxism*, 14(2), 64-79.
- Lieber, R. J., & Weisberg, R. E. (2002). Globalization, culture, and identities in crisis. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 16, 273-296.
- Maharmah, M. H. (2023). Does The Foreign Direct Investment Affect Economic Growth in Jordan in Light of Commercial Openness. *International Journal of Professional Business Review: Int. J. Prof. Bus. Rev.*, 8(5), 110.
- Metcalf, B. D., Murfin, T., Metcalfe, B., & Mimouni, F. (2011). Leadership, social development and political economy in the Middle East: An introduction. *Leadership development in the Middle East*, 1-60.
- Mina, W. (2023). Do labor markets and the social contract increase female youth unemployment in the GCC countries? *Middle East Development Journal*, 15(1), 130-150.
- Morales Ruvalcaba, D. (2020). The semiperipheral states in the twenty-first century: measuring the structural position of regional powers and secondary regional states. *International Studies*, 57(1), 20-50.
- Otman, K. (2021). Small and Medium Enterprises in the Middle East and North Africa Region. *International Journal of Business and Management*, 16(5), 12-21.
- Ottesen, A., Thom, D., Bhagat, R., & Mourdaa, R. (2023). Learning from the Future of Kuwait: Scenarios as a Learning Tool to Build Consensus for Actions Needed to Realize Vision 2035. *Sustainability*, 15(9), 7054.

پرو، شہ گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی